

ENIGE MOEILIKHEDEN BIJ DE PRACTISCHE TOEPASSING VAN DE VERVANGINGSWAARDELEER

door J. G. G. van Leeuwen

Onder deze titel is door Prof. Dr. J. F. ten Doesschate in het Limperg-nummer van dit tijdschrift ¹⁾ onder meer over de „presentatie van de fiscale schuld in geval van herwaardering” geschreven. De toepassing van de vervangingswaardegedachte bij het opstellen van jaarrekeningen zal bij herwaardering van activa 0-0 - indien prijsstijgingen zijn opgetreden - leiden tot een overeenkomstige creditering op een herwaarderingsreserve; in genoemd artikel is de mening van vele aanhangers der vervangingswaardeleer, dat bij herwaardering ook de fiscale verplichtingen herzien en aangepast behoren te worden, aan een critische beschouwing onderworpen.

Vastgesteld kan worden, dat dit onderwerp tot dusverre in de accountancy-literatuur nauwelijks ter sprake is gekomen. In 1952 heeft de heer A. F. Lafeber ²⁾ opvoering van een fiscale verplichting in deze gevallen bepleit, om daarmee alle consequenties van de prijsstijging in de balans tot uitdrukking te brengen. Nadien werd over deze kwestie in het M.A.B. nog slechts een opmerking aangetroffen van Prof. ten Doesschate: „Uitsluitend omdat de fiscus de vervangingswaarde niet accepteert, is de netto uitkeerbare winst bij een oude fabriek (*ceteris paribus*) geringer dan bij een nieuwe en geringer dan zij bedrijfseconomisch zou moeten zijn. Dat de bedrijfsleiding hiermede bij de opstelling der jaarstukken rekening moet houden door het opnemen van een creditpost is vanzelfsprekend.” ³⁾ Onder deze creditpost meende ik destijds te moeten verstaan de winstbelasting over het toekomstige verschil tussen de afschrijvingen op basis van de bedrijfs-economische waarde en de historische kostprijs.

Prof. ten Doesschate acht de kern van de redeneringen van de voorstanders ener aanpassing van de fiscale verplichting bij herwaardering, gelegen in de bewering „dat men t.z.t. over de opwaardering belasting zal moeten betalen, welke dus de uitkeerbare winst verkleint.” Opgemerkt wordt dan dat talloze factoren de winstcapaciteit van een bedrijf beïnvloeden, waarvan de presentatie in de gewone periodieke balans niet in aanmerking komt; immers, men doet in zo'n balans geen poging „een bedrijfswaarde”, een contante waarde van toekomstige netto-opbrengsten te geven. En, aldus de schrijver, indien men de vraag, of goed koopmansgebruik eist dat de winstcapaciteit beïnvloedende factoren in de balanspresentatie op going concern-basis moeten worden opgenomen, ontkennend beantwoordt, zal men veel nieuwe argumenten moeten aanvoeren om de noodzaak van de opvoering van een fiscale verplichting terzake van een herwaardering aannemelijk te maken.

Alvorens te trachten een bijdrage te leveren tot de argumentatie voor de opvoering van een belastingverplichting bij herwaardering, kan na het vorenstaande wel worden vastgesteld, dat het probleem - gegeven de schaarse literatuur - tot dusver kennelijk alleen „binnenskamers” het onderwerp van discussie is geweest.

Ik meen dat de argumentatie van de accountants, die zich voorstander verklaren van de opvoering van een fiscale verplichting, niet alleen en niet in de eerste plaats zal zijn gelegen in de invloed op de toekomstige uitkeerbare winsten, doch dat de argumentatie moet worden gezocht in de functie van de balans een

getrouw beeld te geven van de omvang en de samenstelling van het vermogen op de balansdatum. Indien aan de creditzijde van de balans een herwaarderingsreserve voorkomt, welke de collectiviteit van eigenaren terecht - hoewel zij niet uitkeerbaar is - tot haar „bezit” zal rekenen, zal bij menig accountant de vraag rijzen of aan de vermogensverschaffers wel een getrouwe voorstelling wordt gegeven. Er is een vermogensaanwas ontsloten, waarover de fiscus - zij het geleidelijk, naar gelang de betreffende activa worden verbruikt - winstbelasting zal heffen. Mag men aan eigenaren nu een vermogensopstelling voorleggen, waarin deze herwaarderingsreserve geheel aan hun wordt toegerekend en met de t.z.t. te betalen belasting over de thans in de balans ontsloten vermogensaanwas geen rekening wordt gehouden; m.a.w. geeft men op deze wijze niet een te gunstige voorstelling aan een bepaalde groep van belanghebbenden?

In deze beschouwingwijze ligt het criterium dus niet bij de invloed, welke herwaardering kan of zal hebben op de toekomstige winsten, doch bij de op de balansdatum te geven presentatie van het eigen vermogen. De invloed welke van een en ander uitgaat op de uitkeerbare winsten in de toekomst, krijgt dan een ander accent: gegeven de omstandigheid dat de fiscus haar belastingheffing in vele gevallen ook uitstrekt tot de niet-uitkeerbare „winsten uit prijsstijgingen”, zal het noodzakelijk zijn middelen ter vervanging extra aan te trekken; voorzover dit niet mogelijk is uit in het verleden daartoe gevormde reserves of uit huidige winst, zullen hiertoe noodgedwongen uit toekomstige winsten middelen moeten worden afgezonderd.

De consequentie van vorengenoemde opvatting kan in bepaalde gevallen - nl. indien de reserves en/of de huidige winsten ontoereikend blijken - zijn, dat de herwaarderingsreserve moet worden opgenomen na aftrek van de fiscale verplichting. Waar Prof. tenDoesschate als bezwaar van deze handelwijze noemt, dat dan „de presentatie van het eigen vermogen niet meer in verhouding staat tot de geherwaardeerde activa”, kan worden opgemerkt dat hiermede dan toch een feitelijke situatie wordt weergegeven: het eigen vermogen dient te worden aangevuld daar de fiscus haar tol zal heffen; overigens zal de fiscale verplichting, althans voorzover zij duurzame activa betreft, als een voorziening op langere termijn kunnen worden beschouwd, waardoor het beeld van de liquiditeit niet zal worden aangetast.

In komende jaren zal de opgevoerde belastingverplichting muteren naar gelang de betreffende activa worden verbruikt. Indien de herwaarderingsreserve niet tot vereiste omvang kon worden gevormd, zal dan aanvulling t.l.v. de resultaten van die jaren plaatsvinden, terwijl anderzijds de fiscale verplichting zal verminderen. Op deze wijze zal de herwaarderingsreserve haar noodzakelijk geachte hoogte hebben bereikt op het moment, dat de activa geheel zijn verbruikt. Als wijze van publicatie is aanvaardbaar, de te betalen meerdere belasting t.l.v. de resultatenrekening te brengen en - buiten de resultatenrekening om - een overboeking tot een gelijk bedrag van de reeds genoemde fiscale voorziening naar de herwaarderingsrekening te maken.

Herwaardering kan plaats vinden zowel bij duurzame als bij vlottende activa. De heffing van de fiscus zal in het eerste geval veelal geleidelijk geschieden, nl. over de resterende levensduur van de activa. Bij vlottende activa kan deze heffing evenwel reeds vrij spoedig komen; zo zal de eventuele prijsstijging, begrepen in de in de balans opgenomen voorraden, normaliter in de fiscale winst van het volgende

boekjaar al tot uiting komen. Voor het inzicht in de onderhavige problematiek kan het nagaan van de consequenties aan de hand van laatstgenoemde mogelijkheid nuttig zijn; de invloed op de vermogenspositie en op de uitkeerbare winsten speelt zich in een korter tijdsbestek af, terwijl nog duidelijker blijkt dat de critische oorzaak van een en ander ligt bij het moment van de prijsstijging. Overigens zie ik geen principiële verschil in de te volgen handelwijze bij herwaardering van duurzame en van vlottende activa.

Ik kan mij voorstellen, dat er accountants zijn, die het opvoeren van een verplichting in de balans niet als enige oplossing zien en een opmerking terzake in de tekst van het jaarverslag voldoende informatief achten. Indien hiermede ook kan worden bereikt, dat de vermogensverschaffers hun positie kunnen bepalen, lijken geen bezwaren te bestaan; als voorwaarde zie ik dan wel, dat deze opmerking wordt „gekwantificeerd.”

Het onderhavige onderwerp kan worden gerangschikt bij de problemen welke de latente belastingverplichtingen oproepen. 4) Dit vraagstuk is in studie bij een C.A.B.-commissie van het N.I.v.A., zodat de hoop mag worden uitgesproken dat beroepsgenoten van deze commissie ook nader zullen vernemen over het door Prof. ten Doesschate aangesneden belangwekkende praktijkprobleem.

1) No. 11 1959, blz. 479.

2) Latente belastingschulden; M.A.B. no. 8 1952 blz. 351.

3) Nabeschouwing over de jaarvergadering der Vereniging voor de Staathuishoudkunde; M.A.B. no. 1 1954, blz. 7.

4) Een door de Vereniging voor Belastingwetenschap ingestelde commissie gaf van dit begrip de volgende definitie:

Indien de komende jaren, ingevolge een thans reeds bestaande constellatie, situaties zullen meebrengen, die een aanslag oproepen over wat geen winst, noch opbrengst is van die jaren, is er nu sprake van latente belasting.